

TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU DALGALANMALARI VE SATIN ALMA GÜCÜ İLİŞKİSİ: PERAKENDE SEKTÖRÜ UYGULAMASI

Yüksek Lisans Mezunu Yavuz ERDOĞMUŞ

Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ekonomi Politikası
yavuzerdogmus8433@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3694-4209

Prof. Dr. Ramazan NACAR*

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü
ramazan.nacar@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4443-974X

Doç. Dr. Cevat BİLGİN

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü
cevat.bilgin@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5687-0932

Öz

Farsça bir kelime olan perakende kelimesi ürünlerin tek tek ve yavaş yavaş satılması olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bir diğer ifadeyle bu durum satış olabilmesi için, sektörün ekonomik gelişmelerden doğrudan etkilenmesi anlamına gelmektedir. Ekonomik faaliyetler açısından önemli bir gösterge olan perakende sektörü ve ilgili endeksleri ülkemizde yaşanan döviz hareketlerinden önemli oranda etkilenmektedir. Ülkemizde ticaretin önemli bir bölümü dolar ve euro kullanımı ile gerçekleşmektedir. Ülkemizde yaşanmakta olan döviz kurundaki hareketlilik, özellikle ithal edilen malların fiyatlarına ve ham maddenin maliyetine etki etmekte ve tüketicilerin yönelimlerini de değiştirmektedir. Sadece döviz kurundaki hareketlilik sektöre etki etmemekle birlikte, diğer faktörlerde (işsizlik oranı, enflasyon, büyüme oranları, kişi başına düşen milli gelir) reel ve perakende sektörlerinde ciroya etki yapmaktadır. Perakende sektörünün ekonomi açısından önemi ve döviz kurlarında yaşanan değişimlerin etkisinin incelenmesi ise genel olarak tüketim ve tüketici davranışları açısından da ele alınması gereken bir konudur. Bu çalışmada, son dönemlerde döviz kurunda ciddi hareketlilikler yaşanması üzerine diğer etkenler göz ardı edilerek, perakende sektörüne (mağazacılık) döviz kurundaki (dolar kuru) yükseliş/azalışın etkisi araştırılmıştır. Çalışmada perakende sektörü, dolar kurundaki dalgalanmalar bir perakende şirketi açısından mercek altına alınmış, 2016-2018 dönemini kapsayan 3 yıla ait dolar kurundaki dalgalanmaların satışa etkisi incelenmiştir. Bunun sonucu olarak dışa bağımlılığın ekonomimiz üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analiz sonucunda dolar kurunun firmanın cirosu ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Aralarında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki mevcuttur. Dolar kuru ile ciro birlikte azalmakta veya artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Satın Alma Gücü, Perakende, Korelasyon, Türkiye

THE RELATIONSHIP OF EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND PURCHASING POWER IN TÜRKİYE: AN APPLICATION IN RETAIL INDUSTRY

Abstract

The word retail comes from the Persian language, and it is translated into Turkish as the products sold slowly, either individually or collectively. As a result, it means that the sector is directly affected by economic developments to ensure sales. An important part of trade in our country takes place with the use of dollars and euros. The volatility in the exchange rate in a country affects especially the prices of imported goods and the cost of raw materials, and thus consumer orientation changes. The exchange rate volatility does not only affect the sector, but also the turnover in the real sector. Other factors (unemployment rate, inflation, growth rates, per capita income) have been overlooked due to the recent volatility in exchange rates, and the rise and decrease in the exchange rate in the retail sector is investigated. In our study, the retail sector, the fluctuations in the dollar exchange rate and the section of the branch of a private retail company is examined and the impact of the fluctuations in the dollar exchange rate on sales is examined. In addition, the effect of external dependence on our economy is investigated. As a result of the analysis, the relationship between the dollar exchange rate and the turnover of the firm is revealed. There is a strong positive relationship between them. To sum up, the dollar rate and turnover decrease or increase together.

Keywords: Exchange rate, Purchasing power, Retail, Correlation, Türkiye

1. Giriş

Gelişen teknolojik imkanlarla birlikte büyük çapta üretilebilen malların dağıtımını ve müşteriye ulaştırılması perakende sektörünün odağında yer almaktadır. Perakendecilik, işsizlik seviyesini düşürerek iş olanağı sağlama, enflasyon oranını düşürme, ekonominin canlı kalmasına katkıda bulunma, üretim sektörü için talep yaratma, yatırımların sürekliliğini sağlama, yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olma, yenilik ve teknolojik gelişmelerin yerleşmesinde öncü olma gibi birçok işlevi yerine getirerek ülke ekonomilerine önemli katkılarda bulunmaktadır (Yüksekbilgili ve Akduman, 2015:87). Bir diğer ifadeyle, perakende sektörünün başarılı olması ekonomik sistemin işleyişini olumlu etkilemektedir. Özellikle ülkemiz açısından perakende sektörünün yeri ve önemi göz önünde bulundurulduğunda, sektörün ülke ekonomisi açısından önemi bir kat daha artmaktadır. A.T. Kearney'nin 2023 Küresel Perakende Gelişim Endeksi (GRDI) raporuna göre, Türkiye perakende sektörü önemli bir dönüşüm geçirmekte ve büyük bir potansiyel taşımaktadır. Kearney'nin (2023) raporu, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler arasında hızla büyüyen bir perakende pazarına sahip olduğunu ve yatırımcılar için cazip fırsatlar sunduğunu belirtmektedir. Söz konusu rapora göre, makroekonomik belirsizliklere rağmen, Türkiye'nin perakende sektörünün dinamik ve esnek yapısı sayesinde adaptasyon yeteneğinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de

tüketicilerin enflasyonist baskılar nedeniyle daha uygun fiyatlı, yerel ve özel marka ürünlere yöneldiği görülmektedir (Kearney, 2023).

Türkiye’de perakendecilik sektörünü etkileyen unsurlar arasında belli ürün gruplarında uzmanlaşmış satış mekânlarının artması, ekonomik işleyiş sayesinde iç piyasaya hizmet ve ürün tedarikinin artması, teknolojiye gelişmeler ve yeni teknolojilere erişimin kolay olması, Türkiye pazarının uluslararası perakende sektöründe önemini artırması, kişi başına düşen gelirin artması ve orta ve üst gelir grubundaki tüketicilerin tercihlerindeki farklılıklar da yer almaktadır (Aydın, 2006). Ancak hiç şüphesiz döviz kurları ülke ekonomilerinin şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu durum gelişmekte olan ekonomilerde daha da önemli ve kritik hale gelmektedir. Döviz kurları ekonominin genelini yanı sıra çeşitli sektörleri, ekonomik göstergeleri ve hatta ekonomi politikalarını da etkilemektedir. Ayrıca döviz kurlarının ithalata bağımlı ekonomiler üzerinde etkisi ve önemi daha büyüktür. İthal mal ve hizmetlerin üretim girdisi olması arz yönlü enflasyonu tetiklemekte ve fiyat istikrarını bozmaktadır. Ayrıca bu durum eş zamanlı veya daha sonra tüketim yönlü enflasyonu tetikleyerek piyasa fiyatlarını ve dolayısıyla satın alma gücünü önemli ölçüde etkilemektedir. Döviz kurlarının tüketimi etkileyen sonuçları şüphesiz en çok perakende sektöründe görülmektedir.

Perakendecilik sektörünün mevcut ekonomik değişkenlerden ve konjonktürden en çok etkilenen sektör olduğu vurgulanabilir. Bu nedenle, perakendecilik sektörünün iyileştirilmesi ve sektörü etkileyen faktörlerin detaylı analizlerinin yapılması büyük önem taşımaktadır. Hiç şüphesiz, genel olarak ekonomiyi ve özel olarak da perakendecilik sektörünü en çok etkileyen faktörlerin başında döviz kurları gelmektedir. Gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye açısından döviz kurlarındaki dalgalanmalar hem genel ekonomiyi hem de perakendecilik sektörünü doğrudan ve ciddi biçimde etkilemektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmaların genel ekonomiye ve perakendecilik sektörüne etkisi makro düzeyde (ülke düzeyinde) çoğunlukla ele alınmasına karşın, söz konusu etkilerin orta düzeyde (firma düzeyinde) ele alınması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylece söz konusu değişkenler arası etkileşimlerin daha gerçekçi bir şekilde ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Türkiye’nin dünya ekonomisindeki artan önemi ve perakende sektörünün ülke ekonomisindeki kritik rolü nedeniyle, bu sektöre dair detaylı analizlerin yapılmasının iş dünyasına ve akademik literatüre önemli katkılar sunması beklenmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’nin ticari işlemlerinde yaygın olarak kullanılması nedeniyle özellikle döviz kuru dikkate alınmakta ve Türkiye’deki döviz kuru dalgalanmalarının satın alma gücüne ve firma finansal metriklerine etkisinin firma verisi düzeyinde analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Literatür özeti

Bu bölümde ilk olarak perakende sektörünün gelişimi üzerine bilgiler sunulduktan sonra döviz kurunun dış ticaret ve perakende sektörü üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Sonrasında ise çalışmada kullanılan diğer değişkenler olan perakende ciro endeksi, tüketici güven endeksi ve satın alma gücü paritesi değişkenlerine yer verilmiştir.

2.1. Türkiye’de perakende sektörünün gelişimi

Ülkemiz için perakendecilik tarihi Osmanlı Dönemine kadar gitmektedir. Günümüz alışveriş merkezlerine benzetilen başta İstanbul, Bursa Konya illerinde görülen Kapalıçarşı uygulamaları Osmanlı döneminin perakendeciliğini oluşturmaktadır. Dünya genelinde hızla ilerleyen perakendecilik ülkemizde de büyük gelişme kaydetmiştir. 1956 yılında Gima, Migros gibi işletmelerin açılması sektörü hızlandırmıştır. 1960 yıllarında özel sektör girişimleri ile büyük mağazalar açılmıştır. Bu mağazalara 19 Mayıs Mağazaları, Karamürsel Mağazaları, Beymen, Vakko ve İstanbul Giyim Sanayi örnek olarak verilebilir (Ülgen, 1999). 1970’lerdeki aşırı fiyat artışları, yerel yönetimleri kooperatifler kurmaya zorladı. 1966 yılında 327 tüketim kooperatifi vardı ve 30 bin üye vardı. 1970 yılında 445 kooperatif ve 55 bin üye vardı. 1980’lerde dışa açılma politikaları sonucu ve sonrasında Gümrük Antlaşmasının da etkisi ile ithalatın serbestleşmesi ile birlikte, yabancı sermayeli ürünlerin tüketiciler ile buluşması kolaylaştırılmış ve tüketicilerin bu ürünlere bağımlılığı artmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, pazarlama stratejilerini geliştiren büyük perakendeciler sektörde yerini almaya başlamıştır. 1988 yılında Metro’nun, 1991 yılında Carrefour’un ve 1992 yılında Continents’in sektöre adım atması ile birlikte perakende sektöründe gözle görülür bir hareketlilik gerçekleşmiştir. Yabancı girişimlerin Türkiye’ye adım atması, Türk girişimcileri Batılı anlamda perakendeciliğe zorlamış ve sektör hızlı bir gelişim ve adaptasyon sürecine girmiştir. Bu dönemlerde devlet eliyle işletilen mağazalar, özelleştirme yasası ile özel sektöre aktarılmıştır (Gülşen, 2018:60-61). Bu sayede perakendecilik sektöründe rekabet başlamış ve gelişen teknoloji ve pazarlama teknikleri ile birlikte sektör hızlı bir gelişim sürecine başlamıştır.

Ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir seviyelerinin artması, tüketici harcamalarını ve perakende sektörünü olumlu yönde etkilemektedir (Arıkbay, 1996).2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de perakendecilik sektörü önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemde uluslararası perakende devlerinin Türkiye pazarına girmesi ve yerli perakendecilerin modern mağazacılık anlayışını benimsemesi sektörde rekabeti artırmıştır (Darcan, 2000). AVM’lerin sayısındaki hızlı artış, organize perakendeciliğin yaygınlaşmasını sağlamış, tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarında köklü değişiklikler meydana getirmiştir (Gülşen, 2018). E-ticaretin

yükselişi ve dijitalleşme, perakendecilikte yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına yol açmış, geleneksel mağazacılık ile online satışlar entegre bir şekilde gelişim göstermiştir (Berg ve Schaffer, 2012). 2010'lu yılların sonlarına doğru ekonomik dalgalanmalar ve döviz kuru hareketlilikleri, perakende sektörünü zorlasa da sektör, esnek yapısı ve yenilikçi yaklaşımları ile büyümeye devam etmiştir (Kutlu ve Yurttagüler, 2014). Sonuç olarak, Türkiye’de perakendecilik sektörü, son 20 yılda teknolojik ilerlemeler, tüketici beklentilerinin değişimi ve küresel oyuncuların etkisiyle dinamik ve sürekli gelişen bir yapıya bürünmüştür (Sezgin, 2015).

2.2. Döviz kurunun dış ticaret ve perakendecilik sektörü üzerindeki etkileri

Döviz kurları, bir ülkenin genel ekonomik ortamını şekillendirmede kritik bir rol oynamakta ve çeşitli sektörler, ekonomik göstergeleri ve politika kararlarını etkilemektedir. Döviz kuru hareketlerinin genel ekonomi üzerindeki etkilerini anlamak, teorik çerçeveler ve ampirik kanıtları birleştiren kapsamlı bir analiz gerektirmektedir.

Döviz kuru dalgalanmaları, özellikle ithal malların fiyatlarını etkilediği için talep elastikiyetini ve yerel tüketici davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Örneğin, yerel para biriminin değer kaybetmesi ithal ürünlerin fiyatlarını artırır ve bu durum tüketicilerin ithal mallar yerine yerel alternatiflere yönelmesine yol açabilir. Marshall-Lerner koşuluna göre, ticaret dengesinin döviz kuru değişikliklerine yanıt vermesi, ithalat ve ihracatın fiyat elastikiyetine bağlıdır. Bu bağlamda, eğer toplam elastikiyet birden büyükse, döviz kurundaki değişimler ticaret dengesini olumlu yönde etkileyebilir (Krugman, Obstfeld ve Melitz, 2022).

Yerel tüketici davranışlarının döviz kuru dalgalanmalarına verdiği tepkiler, gelir düzeyi, kültürel tercihler ve yerel üretim kapasitesi gibi faktörlere göre değişiklik gösterir. Örneğin, düşük gelirli ülkelerde tüketiciler genellikle daha esnek bir talep yapısına sahiptir, çünkü ithal mallar lüks tüketim kategorisinde değerlendirilir. Buna karşın, yüksek gelirli ülkelerde ithal mallar temel ihtiyaçlar arasında yer alabilir ve bu durum talep elastikiyetini azaltabilir. Hooper ve Mann (1989), döviz kuru dalgalanmalarının etkilerinin, ürün farklılaşması ve marka sadakati gibi faktörler nedeniyle her zaman doğrudan yansımadağını vurgulamıştır. Tüketiciler, fiyat artışlarına rağmen belirli ithal malları satın almaya devam edebilir, bu da elastikiyetin düşük olduğu durumları ortaya çıkarır.

Döviz kuru dalgalanmalarına karşı esneklik, yerel üretim ve ticaret politikaları ile de ilişkilidir. Örneğin, bir ülke ithalata bağımlıysa, döviz kuru dalgalanmaları yerel fiyatlara daha hızlı ve güçlü bir şekilde yansır. Buna karşılık, ithalatın yerli üretimle ikame edilebilmesi durumunda, tüketicilerin döviz kuru değişimlerine karşı daha esnek olduğu görülür. Dornbusch

(1987), döviz kuru ve fiyat geçişkenliğinin tüketici talebine olan etkilerini analiz etmiş ve bu esnekliklerin ekonomik politika tasarımı açısından kritik önem taşıdığını belirtmiştir. Talep elastikiyeti ve tüketici davranışlarının döviz kuru karşısındaki esneklikleri, yalnızca bireysel tercihler ve alışkanlıklar değil, aynı zamanda ülkenin ekonomik yapısı ve ticaret politikalarının bir yansımasıdır.

Döviz kurlarında meydana gelecek hareketlilik, yurt içi fiyatlarını etkiye uğratmaktadır. Bu etki doğrudan ve dolaylı etki olarak görülmektedir. Doğrudan etki; ithal edilen ürünler ve hammaddeler ile oluşmaktadır. Yerli paranın diğer ülke paraları karşısında değer kaybetmesi, yurt içi fiyatlarının da artmasına sebebiyet vermektedir (Kiptui, Ndolo ve Kaminchia, 2005).

Döviz kuru hareketleri, ithal malların ve hizmetlerin fiyatlarını etkileyerek enflasyon dinamiklerini etkilemektedir. Yerel paranın değer kaybetmesi, ithalat fiyatlarının yükselmesine ve potansiyel olarak enflasyonist baskılara yol açabilmektedir. Merkez bankaları, fiyat istikrarını korumak için para politikası oluştururken döviz kuru etkilerini dikkate almaktadırlar (Taylor, 2000). Döviz kuru geçişkenliği (pass-through) olarak bilinen, döviz kuru değişikliklerinin iç fiyatları ne ölçüde etkilediği birtakım faktörlere bağlıdır. Pazar rekabeti, fiyatlandırma stratejileri ve girdi maliyetleri gibi faktörler, geçişkenliğin derecesini ve enflasyon yönetimi üzerindeki etkilerini belirlemektedir. Yerel para biriminin değer kaybetmesi genellikle ithalat maliyetlerini artırır ve bu durum tüketici fiyatlarını yukarı çekebilir. Ancak döviz kuru geçişkenliğinin düzeyi, ekonomik yapı, ticaret açıklığı ve merkez bankası kredibilitesi gibi faktörlere bağlı olarak ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

Ampirik çalışmalar, geçişkenliğin gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki farklılıklarını ortaya koymaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Euro Bölgesi gibi gelişmiş ekonomilerde geçişkenlik genellikle daha düşüktür; çünkü bu ülkelerdeki istikrarlı enflasyon beklentileri ve para birimlerinin uluslararası ticarete yaygın kullanımı geçişkenliği sınırlar. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerde geçişkenlik daha yüksektir; zayıf para politikası çerçeveleri, dış ticarete yüksek bağımlılık ve yabancı para birimlerinin fiyatlamada yoğun kullanımı bu durumu pekiştirir. Taylor (2000) ve Campa ve Goldberg (2005) gibi araştırmalar, düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarının ve güçlü para politikalarının, döviz kuru dalgalanmalarının fiyatlar üzerindeki etkisini minimize etmede kilit rol oynadığını göstermektedir.

Döviz kuru geçişkenliğinin politika açısından önemi büyüktür, özellikle enflasyon hedeflemesi uygulayan merkez bankaları için. Geçişkenliğin yüksek olması, enflasyonu kontrol etmeyi zorlaştırabilir ve fiyat istikrarını sağlamak için daha sert para politikası önlemleri

gerektirebilir. Buna karşılık, düşük geçişkenlik, dışsal şoklara müdahale etme konusunda daha fazla esneklik sunar ve iç fiyat istikrarını korumayı kolaylaştırır. Ayrıca, ticaret ortaklarının çeşitlendirilmesi ve yerel para birimi ile fiyatlamanın teşvik edilmesi gibi yapısal faktörler, döviz kuru oynaklığından kaynaklanan kırılmalıkları azaltmak için dikkate alınmalıdır.

Bir başka önemli olgu olan Mundell-Fleming modeli, döviz kuru değişikliklerinin fiyatlar ve tüketim davranışlarına etkisini açıklamada kullanılan bir diğer önemli teorik çerçevedir. Bu yaklaşım, sermaye hareketlerinin ve döviz kuru rejimlerinin ekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini analiz eder. Sabit döviz kuru rejimlerinde para politikası genellikle etkisiz kalırken, dalgalı döviz kuru rejimlerinde para politikasının ekonomik aktivite üzerinde daha güçlü bir etkisi vardır. Mundell (1962, 1963) ve Fleming (1962) tarafından 1960'larda geliştirilen bu model, döviz kuru dalgalanmalarının hem dış ticaret hem de iç fiyatlar üzerindeki etkilerini, sermaye hareketlerinin açıklığına göre şekillendiğini vurgular.

Döviz kuru hareketleri, doğrudan yabancı yatırım (DYY) kararlarını ve ülkenin gelen/giden sermaye hareketlerini etkilemektedir. Daha güçlü bir yerel para birimi, yerli varlıkları edinme maliyetini azaltarak yabancı yatırımları çekebilme, zayıf bir para birimi ise ihracatı teşvik edebilmekte ancak dış borç yüklerini artırabilmektedir (Cushman, 1985). Döviz kuru istikrarı ve öngörülebilirliğinin, yatırımcı güvenini, risk algılarını ve sermaye tahsis kararlarını etkileyen kritik faktörler olduğunu göstermektedir. Politika belirsizliği, jeopolitik riskler ve küresel finansal koşullar da döviz kuru değişikliklerine verilen sermaye akışlarının yönünü ve büyüklüğünü etkilemektedir.

Döviz kuru hareketleri, ticaret, yatırım ve tüketim kalıpları üzerindeki etkileri yoluyla istihdam seviyelerini ve ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Rekabetçi bir döviz kuru, ihracata yönelik sektörleri canlandırabilmekte, iş yaratabilmekte ve ekonomik faaliyeti teşvik edebilirken, aşırı kur dalgalanmaları uzun vadeli büyüme beklentilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Lane ve Milesi-Ferretti, 2007). Döviz kuru istikrarı, politika koordinasyonunun ve yapısal reformların, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdam yaratma için gereklidir. Para birimi uyumsuzlukları, spekülasyon baskıları ve ani döviz kuru ayarlamaları, ekonomik istikrarı ve verimlilik artışını bozabilmektedir.

Döviz kuru dalgalanmaları, ihracat ve ithalatın fiyatlarını ve rekabet gücünü etkileyerek bir ülkenin ticaret dengesini etkilemektedir. Yerel paranın değer kaybetmesi, ihracatı yabancı piyasalarda daha rekabetçi hale getirebilmekte ancak ithalat maliyetlerini artırabilmekte ve potansiyel olarak ticaret dengesinde iyileşmeye yol açabilmektedir (Obstfeld ve Rogoff, 1996).

Döviz kurları, reel sektör endüstrilerinin ihracat rekabetçiliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Yerel para biriminin değer kaybetmesi, ihracatı yabancı alıcılara daha uygun hale getirebilmektedir, bu da imalat ve tarım gibi endüstrilerde ihracat hacmini ve gelirini artırabilmektedir (Feenstra ve Taylor, 2014). Daha yüksek ihracat odaklılık ve fiyat rekabetçiliği olan endüstriler para birimi değer kaybından faydalanmaktadırlar; buna karşın, ithalata dayalı endüstriler daha yüksek üretim maliyetleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Döviz kurlarındaki belirsizlik, ticaret kararlarını, tedarik zinciri dinamiklerini ve küresel pazar konumunu etkileyebilmektedir.

Kurda yaşanan değer kaybı, ihracatı ucuzlatmakta ve bu durum ihracata olan talebin artmasına yol açmaktadır. Ancak bu durumda ithal edilen malların fiyatları artmakta ve yerelde talep, yerel mallara yönelmektedir. Böyle bir durumda yerel ürünlerin fiyatları da artmaktadır (Arı, 2010:2836).

Döviz kuru hareketleri, yerli endüstrilerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü etkilemektedir. Güçlü bir yerli para birimi, ihracat rekabet gücünü aşındırarak ihracat hacimlerinde azalmaya ve ihracata yönelik sektörlerde iş kayıplarına yol açabilmektedir. Aksine, daha zayıf bir yerli para birimi ihracat rekabet gücünü artırabilmekte, yerli üretilen mal ve hizmetlere olan talebi teşvik edebilmekte ve ihracata yönelik sektörlerde istihdamı destekleyebilmektedir. Ancak, döviz kurlarının rekabet gücü üzerindeki etkisi, verimlilik, teknolojik yenilik ve ticareti etkileyen fiyat dışı faktörler gibi unsurlara da bağlıdır (Baldwin ve Krugman, 2004).

Reel sektör endüstrileri, ithal girdilere veya hammaddeye bağımlıysa, döviz kurlarının dalgalanmalarına duyarlı olabilmektedir. Yerel para biriminin zayıflaması, ithal girdi maliyetlerini artırabilmekte, bu da kar marjlarını sıkıştırabilmekte ve imalat, teknoloji ve enerji gibi endüstrilerde üretim seviyelerini etkileyebilmektedir (Melitz ve Redding, 2015). Tedarik zinciri dayanıklılığının, tedarikçilerin çeşitlendirilmesinin ve döviz kurlarından kaynaklanan riskleri hafifletmek için koruma stratejileri önemlidir. Esnek üretim süreçlerine ve uyum sağlayabilen tedarik ağlarına sahip endüstriler, döviz kurlarındaki volatiliteye daha iyi dayanabilmektedir.

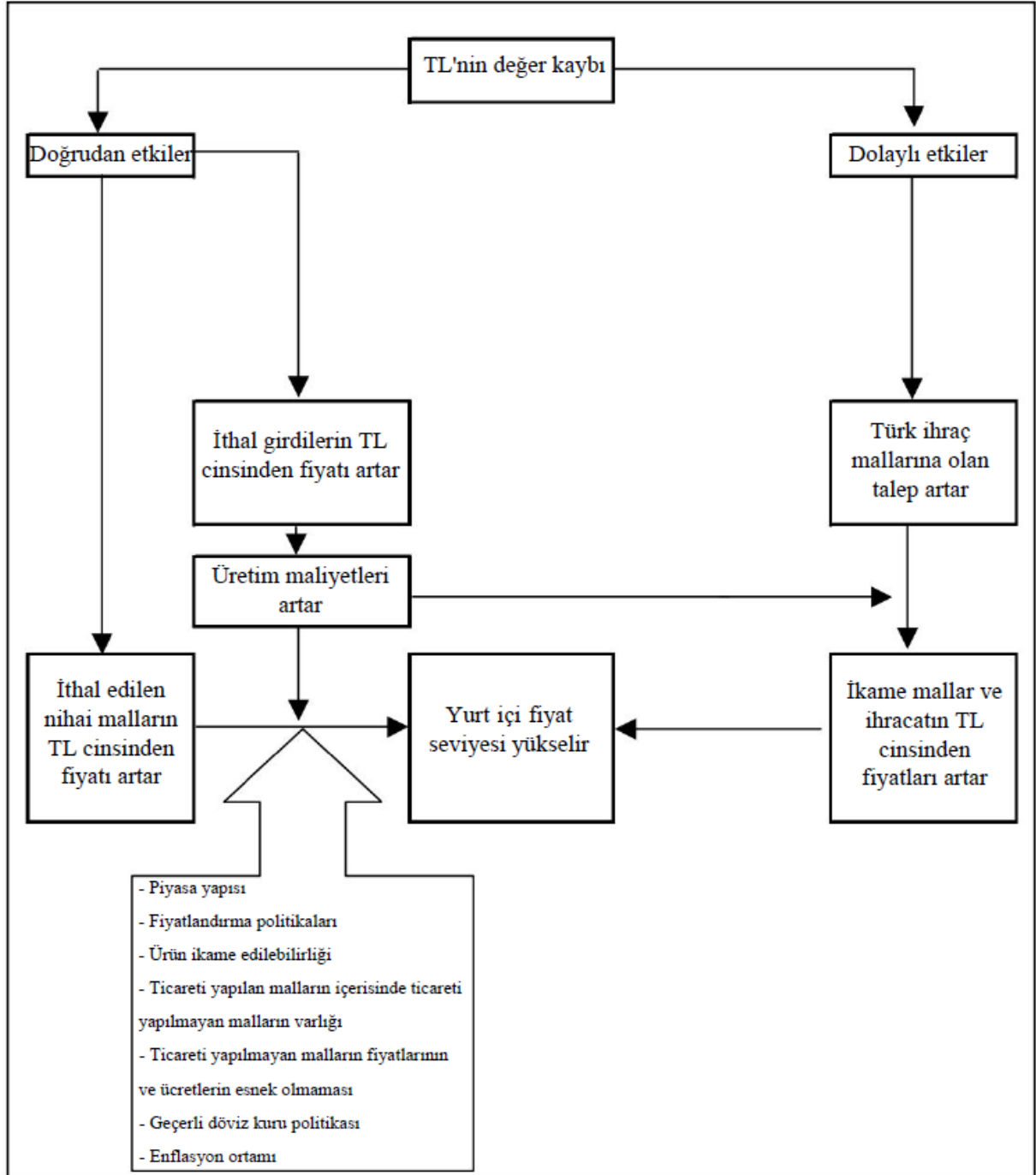
Ayrıca, döviz kurları reel sektörde maliyet itişli enflasyon dinamiklerini etkileyebilmektedir. Yerel para biriminin değer kaybı, hammadde, ekipman ve ara mallar için ithalat maliyetlerini artırabilmekte, bu da imalat ve inşaat gibi endüstrilerde enflasyon baskıları oluşturabilmektedir (Golub, 2017).

Önemli bir olgu olan J-Eğrisi fenomeni, bir para biriminin değer kaybetmesinin kısa vadede bir ülkenin ticaret dengesi üzerindeki etkisini tanımlamaktadır. Başlangıçta, para biriminin değer kaybetmesinin ardından, bir ülke ticaret dengesinde bir kötüleşme yaşayabilmektedir, çünkü ithalat fiyatları ihracat hacimleri ayarlanmadan daha hızlı yükselmektedir. Bu aşama J-Eğrisinin aşağı yönlü eğimi ile temsil edilmektedir. Ancak, zamanla ihracat hacimleri düşük fiyatlara yanıt verdikçe ve rekabet gücü arttıkça, ticaret dengesi iyileşmeye başlayabilmekte ve grafikte "J" harfi gibi yukarı doğru bir hareket oluşabilmektedir. J-Eğrisi etkisi, döviz kuru değişimlerine ticaret ayarlamalarının dinamik doğasını vurgulamaktadır (Marquez, 2002).

J-Eğrisi, bir ülkenin para biriminin değer kaybetmesinin ilk aşamada ticaret dengesini kötüleştirilebileceğini, ancak zamanla bu etkinin tersine dönerek ticaret dengesini iyileştireceğini savunur. Bu durum, kısa vadede ithalat maliyetlerinin artması ve ihracat hacmindeki değişimlerin yavaş gerçekleşmesi nedeniyle ortaya çıkar. Ancak zamanla ihracat hacmi artar ve ithalat azalır; bu da ticaret dengesi üzerinde olumlu bir etki yaratır (Magee, 1973).

Bu konuda yapılan çalışmalar, ticaret dengesinin döviz kuru değişikliklerine duyarlılığının, talep fiyat esneklikleri, ithalat/ihracat bileşimi ve küresel ekonomik koşullar gibi faktörlere bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Sürekli ticaret açıkları, para biriminin değerini, para politikasını ve ekonomik istikrarı etkileyebilmektedir.

Şekil 1. Döviz Kurunun Yurt İçi Fiyatlara Geçişkenliği (Zulfigar ve Shah, 2004, s. 4 uyarlanmıştır)

Ayhan (2016) tarafından yürütölen "Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması" çalışmasında, yabancı ölkeler gelirlerinin ihracatımızı hem kısa hem de uzun vadeli olarak olumlu yönde etkilediğini, ancak döviz kuru oynaklığı ve reel döviz kuru ihracatımızı negatif yönde etkilediğini buldu. Diğer bir modele göre, döviz kuru oynaklığı ithalatımızı negatif etkilerken, sanayi üretimi ve reel döviz kuru ithalatımızı kısa ve uzun vadede pozitif etkiler.

Tuncer ve Aydoğan (2019) yakıt maliyetlerinin taşınan hava kargo miktarı üzerine etkilerini en küçük kareler yöntemi ile inceledikleri çalışmalarında, yurt içi taşınan kargo miktarının hem petrol fiyatındaki hem de döviz kurundaki değişikliklerden negatif olarak etkilendiğini göstermiştir. Ek olarak, dolar kurundaki artışın petrol fiyatındaki artışın etkisinden daha fazla olduğu ve bu artışın altı aylık bir gecikmeyle meydana geldiği sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye'nin ithal girdilere bağımlı üretim yapısı göz önüne alındığında, döviz kurlarında meydana gelen her değişikliğin üretim maliyetlerini artırması beklenmektedir. Fiyatlar genel düzeyinde yukarı yönlü hareketler, nominal döviz kurlarında meydana gelen şokların ithal girdilerin fiyatını ve dolayısıyla maliyetleri artırmasıyla sonuçlanır (Kutlu ve Yurttagüler, 2014:386).

Bilgili (1999) çalışmasında; uzun dönemde nisbi fiyatlar ile döviz kurları arasında bir ilişki bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

2019 yılında Akarsu ve Alacahan tarafından yapılan araştırmaya göre, gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi fiyatlar ve döviz kuru arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu etki, döviz kurunun ticarete konu olan mallar, ithal edilmiş ara mallar ve enflasyonist beklentiler üzerindeki etkisi yoluyla enflasyonu etkiler. Kurdaki bu dalgalanmalar enflasyonu tetikliyor ve bu da ekonomide istikrarsızlık yaratıyor.

Beyazgül ve Karadeniz'in (2019) iki özel havayolu şirketi üzerinde yaptığı çalışmada şirketlerin döviz kurundaki hareketlilikten etkilendikleri sonucuna varmıştır. Araştırmada havayolu şirketlerinin yakıtları ABD dolarına endeksli olduğundan yakıt türünde de türev ürünlerin tercih edilebileceği aktarılmıştır.

Hopoğlu ve Eryüzlü'nün 2019'da yaptığı nedensellik analizi, turist akışı ile döviz kurları ve konaklama fiyatları arasında %10 anlamlılık düzeyinde bir ilişki buldu. Bu, pound/TL kurundaki değişikliklerin gelen ziyaretçi sayısına etkisi olduğunu göstermektedir.

Döviz kuru oynaklığı arttıkça ithalat azalmaktadır ve bu da ithalatı büyük ölçüde etkilemektedir. Döviz piyasaları ne kadar hareketli olursa ithalat da o kadar azalır. İthalatın istikrarı, döviz piyasalarının istikrarlı olmasına bağlıdır. Döviz kuru ve döviz kurunun oynaklığı, ithalat değerini belirleyen en önemli faktörlerdir. Döviz piyasalarında meydana gelen herhangi bir risk, dış ticarete hemen yansır ve ithalat düşer. Türkiye'de ithalatçıların döviz kuru oynaklığından fazlaca etkilendikleri ve bu nedenle döviz kuru riskinden kaçınmadıkları söylenebilir (Sarı, 2010:42).

Döviz kurları ve perakendecilik sektörü ilişkilerine değinecek olursak, perakende sektörünün döviz kuru dalgalanmalarına verdiği tepki karmaşık ve çok yönlü olduğunu, sektörün tedarik zinciri dinamikleri, tüketici davranışları, rekabet baskıları ve düzenleyici ortamlar gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini söylenebilmektedir.

Her şeyden önce, döviz kuru hareketleri, perakendecilerin ithal ürünler için fiyatlandırma stratejilerini doğrudan etkilemektedir. Yerel para birimi değer kaybettiğinde, ithalat maliyetleri artmakta ve bu da perakendecilerin kar marjlarını sıkıştırabilmektedir. Perakendecilerin bu maliyet artışlarını tüketicilere ne ölçüde yansıtabileceği, pazar rekabetçiliği, talep fiyat elastikiyeti ve tüketici tercihleri gibi faktörlere bağlıdır (Levy ve Lee, 2011). Perakendecilerin genellikle döviz kuru kaynaklı maliyet artışlarını özellikle rekabetçi pazarlarda veya fiyat duyarlı ürünler için tüketicilere tam olarak yansıtmakta zorlandığını göstermiştir. Bu durum, karlılığı yönetmek için fiyatlandırma, promosyonlar, maliyet optimizasyonu ve tedarik zinciri verimliliği gibi stratejik kararlar alınmasına neden olabilmektedir.

Rekabetçilik ve pazar konumu açısından değerlendirildiğinde, döviz kuru dalgalanmaları, perakendecilerin rekabetçiliklerini ve pazar konumlarını özellikle çeşitli kaynaklar ve rekabetle küreselleşmiş pazarlarda etkilemektedir. Güçlenen yerel para birimi, satın alma gücünü artırarak perakendecilerin tedarikçilerle daha iyi şartlarla anlaşmalar yapmasını veya yabancı rakiplere göre rekabetçi fiyatlar sunmasını sağlayabilmektedir (Tellis ve Gaeth, 1990). Tersine, zayıf bir yerel para birimi, özellikle ithalata dayalı perakendeciler için rekabetçiliği erozyona uğratabilmektedir. Bu zorluğu aşmak için, perakendeciler değerli hizmetlere, ürün farklılaştırmasına veya yerelleştirme stratejilerine odaklanarak kendilerini rakiplerden ayırmaya ve pazar payını korumaya çalışabilmektedirler.

Döviz kuru dalgalanmaları, hammaddelerin temininden müşterilere bitmiş ürünlerin teslimatına kadar tedarik zincirinin tamamını etkilemektedir. Küresel kaynak kullanım ağlarına sahip perakendeciler, döviz kuruyla ilgili maliyet dalgalanmaları, tedarik zinciri kesintileri ve envanter yönetimi zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Berg ve Schaffer, 2012). Tedarik zinciri direncinin, çevik tedarik uygulamaları ve stratejik envanter yönetimi döviz kuruyla ilgili riskleri azaltma ve operasyonel verimliliği koruma açısından önemlidir. Tedarikçilerle iş birliği, tedarik yerlerinin çeşitlendirilmesi ve teknoloji destekli tedarik zinciri görünürlüğü, perakendeciler tarafından benimsenen ana stratejilerdir.

Tüketici davranışı ve harcama eğilimlerinin döviz kuru değişimleri ile ilişkileri çerçevesinde, döviz kuru dalgalanmaları, tüketicilerin davranışlarını ve harcama eğilimlerini

etkilemektedir, bu durum da perakendecilerin satış performansını ve gelir akışlarını etkilemektedir. Güçlenen yerel para birimi, ithal ürünlerin yerel tüketimini teşvik edebilirken, zayıf bir para birimi yabancı turistleri ve uygun fiyatlar arayan alışverişçileri çekebilmektedir (Lee ve Tan, 2019).

Döviz kuru dalgalanmaları perakende sektörünün operasyonları, stratejileri ve performansı üzerinde çeşitli boyutlarda derin etkiler yapmaktadır. Teorik içgörülerin, ampirik araştırmaların, endüstriye özgü analizlerin ve stratejik öngörülerin entegrasyonu, perakendecilerin döviz kuru kaynaklı riskleri proaktif bir şekilde yönetmesini, fırsatları optimize etmesini ve dinamik küresel pazarlarda rekabetçiliği artırmasını sağlayacaktır.

2.3. Perakende ciro endeksi (PCE)

Perakende ticaret sektöründe farklı tür ve büyüklükteki girişimlerin satışlarını aylık olarak ölçen bir endeks, perakende satış endeksleri olarak bilinir. Ayrıca, perakende sektörünün gelişimini izlemek, aylık ve yıllık değişimlerini izlemek ve Avrupa Birliği mevzuatına uymak ve uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlamak amaçlanmaktadır. Perakende ticaret sektörünün gelişimini ölçmek ve tüketici güvenini ve hane halkı talebini ölçmek için perakende satış endeksleri kullanılır. Sonuç olarak, ekonominin durumunu izlemek için en önemli göstergelerden biridir. Avrupa'daki önemli ekonomik göstergeler arasında perakende satış endeksleri yer almaktadır. Avrupa Birliği dışında diğer gelişmiş ülkelerde de önemli ekonomik göstergeler olarak görülmektedir (TÜİK, 2019a).

2.4. Tüketici güven endeksi (TGE)

Tüketici güven endeksi, halka uygulanan anketler sonucu ortaya konulan endekstir. Bu endeksin ortaya konulmasındaki ana sebep, tüketicilerin ekonomiye olan güvenlerini ölçmektir. Ekonomistler, tüketicilerin ekonominin geleceğine ilişkin olan güvenlerini bu endeks sayesinde ortaya koyabilmektedirler. Tüketicilerin ekonomiye ilişkin mevcut durumu analiz etmelerini ve gelecek dönemlere ilişkin beklentilerini, harcama ve tasarruf eğilimlerinin ölçülmesini sağlamaktadır.

Tüketici fiyat endeksi ile enflasyonu bağdaştıran endeks çeşidi olan tüketici güven endeksinin en son tüketiciyi etkileyen fiyatları yansıttığı düşünülmektedir (Tunalı ve Özkan, 2016:55).

2.5. Satın alma gücü paritesi (SGP)

Satın alma gücü paritesi, ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarını göz ardı ederek, ülkeler arasında fiyat ve hacim karşılaştırılmasını sağlamakta ve farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitlemektedir. Bu sayede ortak para birimine dönüştürülen harcamaları ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilme olanağı sağlamaktadır (TÜİK, 2019b).

Satın alma gücü, bir bireyin, hane halkının veya ekonominin mevcut gelir ve fiyat düzeyiyle mal ve hizmet satın alma kapasitesini ifade eder. Bu kavram, tüketicilerin yaşam standartlarını belirleyen en temel ekonomik göstergelerden biridir. Nominal gelirdeki değişikliklerin yanı sıra enflasyon oranı, satın alma gücünü etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Örneğin, enflasyon oranının gelirin üzerinde artması, tüketicilerin reel gelirini düşürerek satın alma gücünü zayıflatır. Samuelson ve Nordhaus (2009) gibi iktisatçılar, satın alma gücünün ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve sosyal refah üzerindeki kritik etkilerine dikkat çekmiştir.

Satın alma gücünü anlamak için uluslararası bağlamda satın alma gücü paritesi (SGP) yaklaşımı da sıklıkla kullanılır. SGP, farklı ülkelerdeki fiyat düzeylerini ve döviz kurlarını karşılaştırarak, aynı mal ve hizmet sepetinin her yerde eşit bir maliyete sahip olması gerektiği varsayımına dayanır. Bu ölçüm, ülkelerin yaşam maliyetleri ve ekonomik refah düzeyleri hakkında karşılaştırmalı bir analiz sağlar. Balassa-Samuelson hipotezi (1964), gelişmiş ülkelerde daha yüksek fiyat düzeylerinin genellikle daha yüksek üretkenlik seviyelerine bağlı olduğunu savunarak, satın alma gücü farklılıklarının altında yatan mekanizmaları açıklamıştır.

Satın alma gücü, ekonomik politika yapımcılar için önemli bir rehberdir. Tüketici refahını artırmak ve gelir eşitsizliğini azaltmak için fiyat istikrarı sağlamak, reel ücretleri artırmak ve sosyal güvenlik mekanizmalarını güçlendirmek büyük önem taşır. Ayrıca, global ölçekte SGP'ye dayalı hesaplamalar, uluslararası ticaret dengesizliklerini, küresel yoksulluğu ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme potansiyelini değerlendirmek için temel bir araç sunar. Krugman vd. (2022), uluslararası ticaret ve döviz kurları bağlamında satın alma gücünün ekonomik rekabet gücü ve dış denge üzerindeki etkilerini vurgulamış, bu kavramın küresel ekonomi açısından ne kadar merkezi bir rol oynadığını göstermiştir.

SGP teorisi, uzun vadede döviz kurlarının, ortak bir para biriminde ifade edildiğinde ülkeler arasında aynı mal ve hizmetlerin fiyatlarını eşitleyecek şekilde ayarlanması gerektiğini öne sürer. Diğer bir deyişle, SGP geçerli olduğunda, bir para biriminin değer kaybetmesi, ithal edilen mal ve hizmetlerin yerel fiyatlarını artırmalı, ancak ihracatı yabancı alıcılar için daha ucuz hale getirmelidir. Bu ayarlama mekanizması ticaret akışlarını ve rekabet gücünü etkilemektedir. Ancak, SGP'yi test eden ampirik çalışmalar karışık sonuçlar göstermiştir. SGP

genellikle düşük taşıma maliyetlerine ve ticaret engellerine sahip mallar için geçerli olmakla birlikte, işlem maliyetleri, piyasa aksaklıkları ve taşınamayan malların fiyatlandırma dinamikleri gibi faktörler nedeniyle SGP'den sapmalar devam edebilmektedir (Rogoff, 1996).

Kurdaki değışikliklerin yurtiçi fiyatları etkilediğine dair hiçbir tartışma yok. Bununla birlikte, bu etkinin derecesi çeşitli faktörlere bağılı olarak değışebilir. İthal edilen malların TÜFE ve ÜFE sepetlerindeki payının artması, yurtdışı fiyatlarla fiyatlandırmanın yapılması ve ürün farklılaştırmasının mümkün olması pariteyi artırmaktadır. Piyasa fiyatlaması yaparak kâr marjlarını ayarlayabilen şirketler, kur değışkenliği ve talep esnekliğinin arttığı durumlarda döviz kuru geçiş etkisini azaltır. Bununla birlikte, özellikle 1990'lardan sonra ülkelerin enflasyon hedeflemesine geçmesiyle, enflasyonun düşeceğine inanılması ve endekslemeyi azaltması, paritenin düşmesini sağladı. Bu konuda yapılan ampirik araştırmalar, paritenin enflasyon hedeflemesi öncesi %60 ila 90 arasındayken, enflasyon hedeflemesi ile birlikte %15 ila 30 arasında düştüğünü göstermiştir (Arı, 2010:2840).

3. Araştırma yöntemi

Bu çalışma ikincil veri analizine dayanmaktadır. İlk olarak perakende sektöründe faaliyet gösteren özel bir şirkete ait verilerden yararlanılmıştır. Bu şirketin brüt kâr, kâr marjı ve ciro verileri derlenmiştir. Kullanılan veriler 2016-2018 yıllarını kapsayan 3 yıllık 12 aylık periyotlardan oluşmaktadır. Çalışmada döviz kuru olarak dolar kuru kullanıldığından yine aynı döneme ait dolar kuru verileri derlenmiştir. Firmanın tekstil ve ayakkabı sektöründe faaliyet göstermesinden dolayı perakende ciro endeksi alt segmentindeki tekstil, giyim ve ayakkabı ciro endeksi çalışmada kullanılmıştır. Son olarak tüketici güven endeksi de perakende ciro endeksinde olduğu gibi TÜİK verilerinden yine aynı döneme ait olarak derlenmiştir. Sonrasında araştırmada kullanılan veri setleri betimlenmiş ve değışkenler üzerinde korelasyon analizi yöntemi ile ilişki araştırılmıştır. Çalışma değışkenler arasındaki ilişki tespiti için korelasyon ve çoklu korelasyon analizinden faydalanılacaktır.

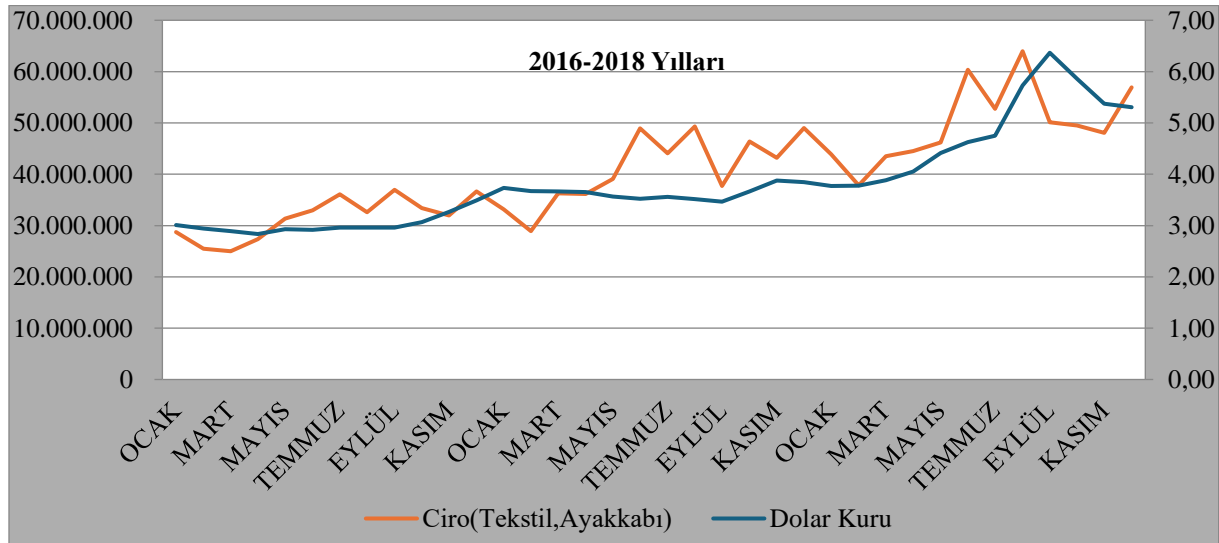
3.1. Araştırmanın amacı ve yöntemi

Araştırmanın amacı ülkemizde son yıllarda yaşanan döviz kurundaki dalgalanmaların perakende sektörüne olan etkisini ortaya koymaktır. Ülkemizde en yaygın kullanılan döviz kuru dolar olması sebebi ile çalışmada dolar kuru baz alınmıştır. Araştırmaya referans olan bir perakende firmasının ciro, kâr marjı ve brüt kar değışkenleri ile tüketici güveni, perakende ciro endeksi ve dolar kuru değışkenlerinin birbiri ile ilişkisi ortaya konmuştur. Veriler 2016-2018

yıllarını kapsadığından çalışma sonuçlarının ilgili dönemle ilgili bilgiler sunmakla birlikte günümüze de önemli ışık tutması beklenmektedir.

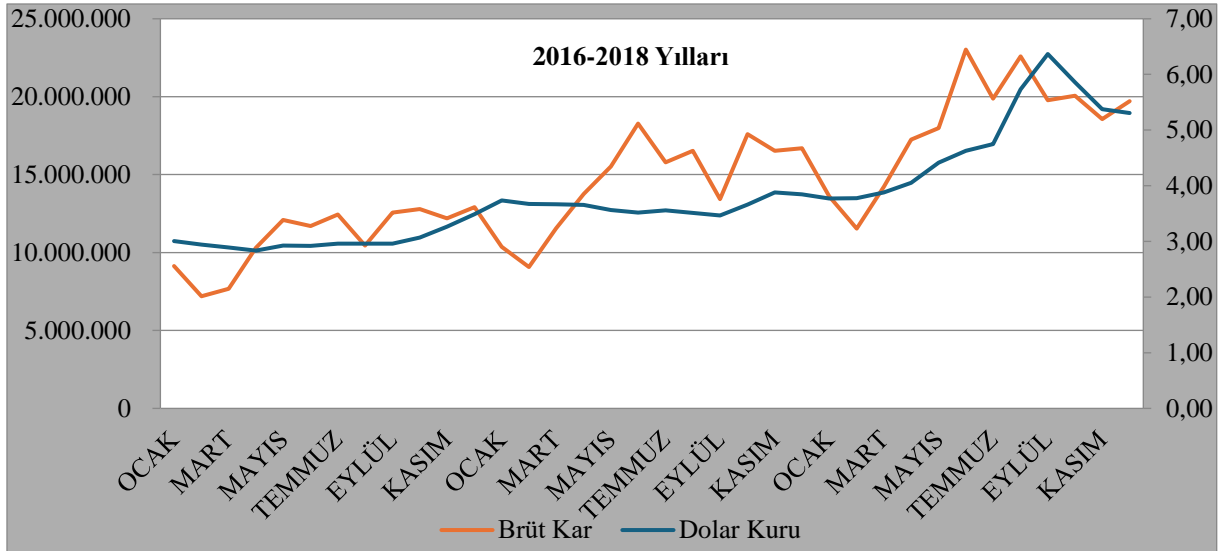
4. Veri analizi

Araştırmada kullanılan değişkenlerin birlikte değişimine ait şekiller (Şekil 2-6) aşağıda sunulmuştur. Şekiller incelendiğinde kâr marjında iniş-çıkışların fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu dalgalanmayı sektörde sezon sonlarında gerçekleştirilen indirimlerden kaynaklandığı söylenebilir. Sezon başında indirim uygulanmaması kâr marjını yüksek seviyelere çıkarmaktadır. Değişkenlere ait değerler yıllar geçtikçe yüksek seviyelere ulaşmaktadır ancak tüketici güven endeksi grafiğinde 2018 yılının yarısından sonra ciddi bir iniş dikkat çekmektedir. Ocak aylarında ciroda düşüş görülmektedir. Bu durum satın alma gücünün düşmesine bağlanabilir. Ülkemizde 2018 yılının yarısından sonra yaşanan ekonomik durgunluk ciroda da etkisini göstermiştir. “Enflasyon ile topyekûn mücadele” programı kapsamında firmanın yapmış olduğu indirimlerin ciroyu hareketlendirdiği görülmektedir. Dolar kurunun 2018 Temmuz ayından itibaren ciddi oranda yükseldiği görülmektedir. Dolar kurunun arttığı bu dönemlerde cironun azalması dikkat çekmektedir. Tüketici güveninin de bu dönemlerde son derece azaldığı görülmektedir.

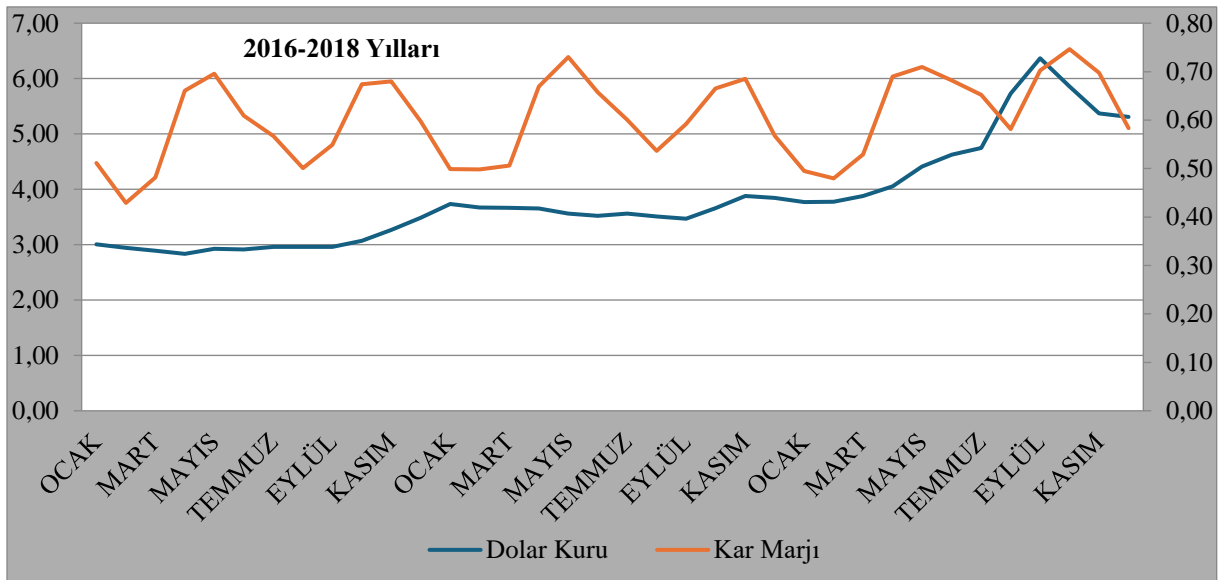

Şekil 2. 2016-2018 Yıllarında Firma Ciroosu ile Dolar Kuru

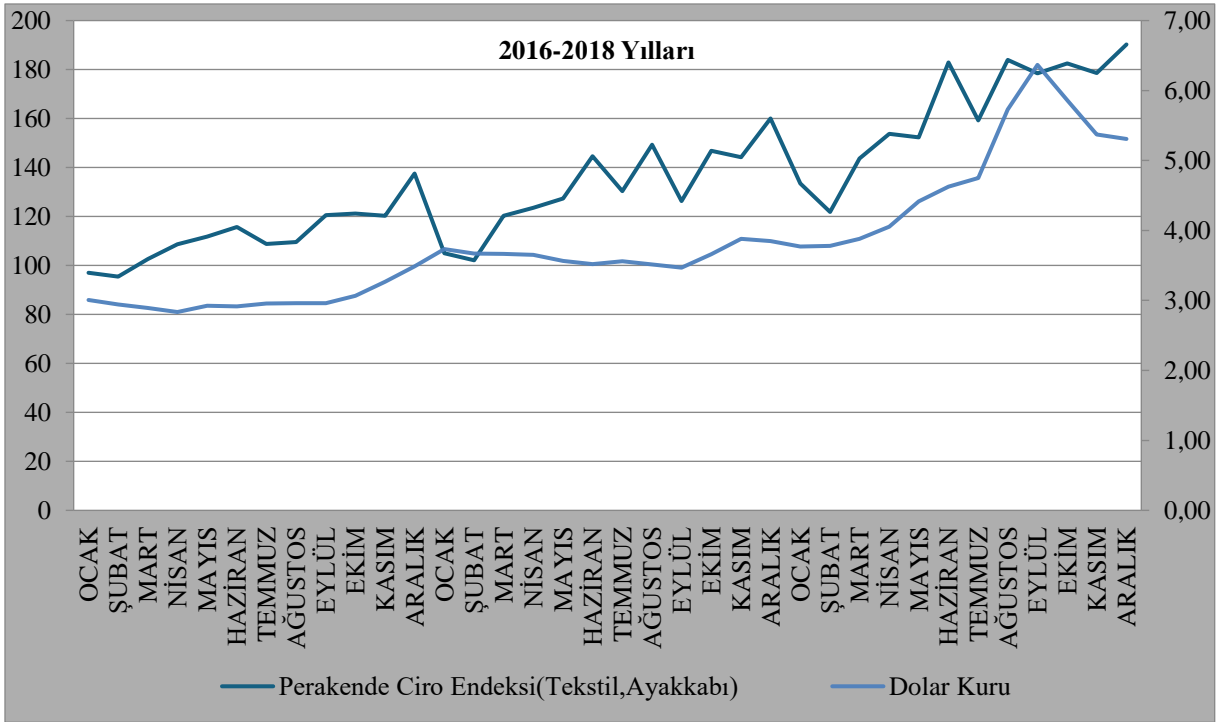

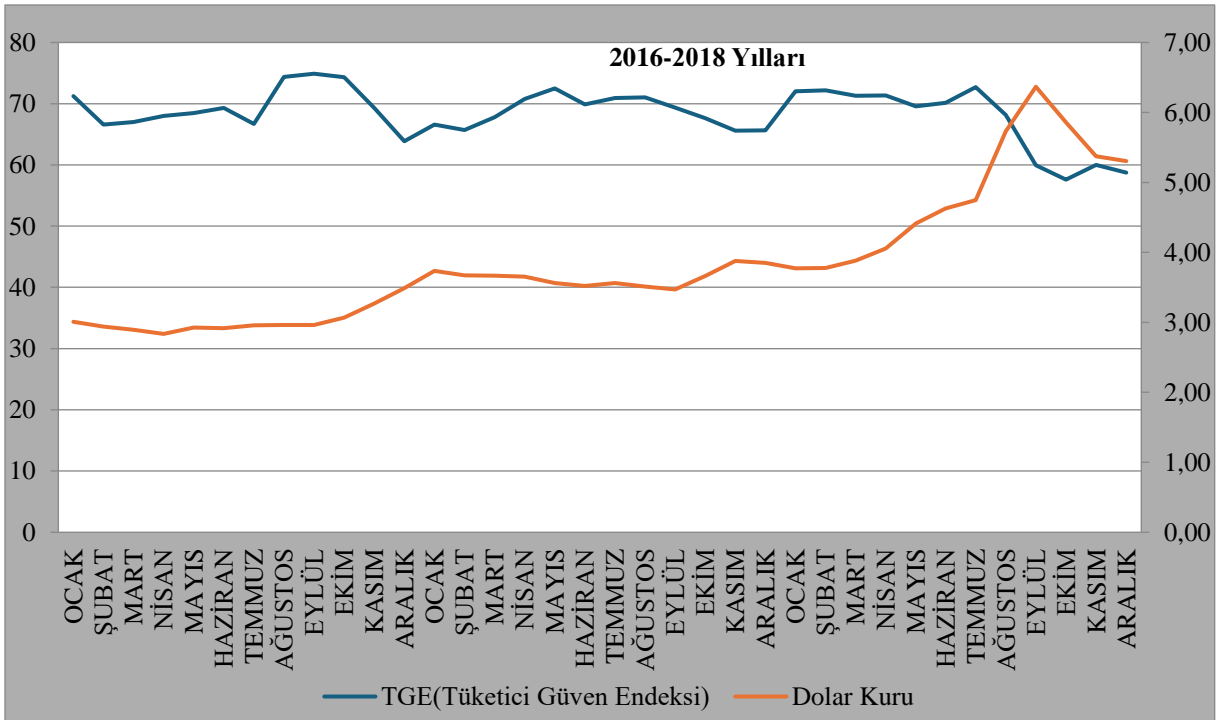
Şekil 3. 2016-2018 Yıllarında Firma Brüt Karı ile Dolar Kuru

Şekil 4. 2016-2018 Yıllarında Kar Oranı ile Dolar Kuru

Şekil 5. 2016-2018 Yıllarında Perakende Ciro Endeksi ile Dolar Kuru

Şekil 6. 2016-2018 Yıllarında Tüketici Güven Endeksi ile Dolar Kuru

Çalışmada kullanılan veri setlerine ait özet Tablo 1’de sunulmuştur. Dolar kuru değişkeni hariç çarpıklık ve basıklık değerleri -1 ile +1 arasında olduğundan değişkenlerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Dolar kuru değişkeninin değerleri ise 1,2 ve 1,01 çıkmış ve 1’e çok yakın değerler olduğu için bu değişkenin de normal dağıldığı varsayılarak analize devam edilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

	PCE	TGE	Dolar kuru	Brüt kâr	Kâr marjı	Ciro
N	36	36	36	36	36	36
Minimum	95,40	57,60	2,83	7195420,41	,4291	24990953,18
Maksimum	190,20	74,90	6,37	230211949,73	,7464	63965105,38
Toplam	4889,80	2461,10	137,87	5,25E8	21,7149	1,47E9
Ortalama	135,8278	68,3639	3,8297	1,4576E7	,603192	4,0786E7
Standart Sapma	27,51977	4,27077	,91787	4,10670E6	,0865901	9,75668E6
Varyans	757,337	18,240	,842	1,686E13	,007	9,519E13
Çarpıklık (Skewness)	,503	-,934	1,278	,223	-,181	,412
Standart Hata	,393	,393	,393	,393	,393	,393
Basıklık (Kurtosis)	-,794	,658	1,014	-,719	-1,225	-,364
Standart Hata	,768	,768	,768	,768	,768	,768

4.1. Korelasyon analizi

Değişkenlerin birlikte değişimleri incelendikten ve normallik değerlendirmesinin ardından değişkenlerin normal dağıldığı varsayıldığı için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Korelasyon analiz sonucu Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde; dolar kuru, brüt kar ve firmanın gerçekleştirdiği ciro ile perakende ciro endeksi arasında güçlü ve aynı yönlü bir ilişki olduğu, dolar kuru ve brüt kar ile gerçekleşen ciro birbiri ile ilişkili olup güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Brüt kar ile dolar kuru arasında da güçlü bir ilişki mevcuttur. Bir diğer ifadeyle bu değişkenler beraber artmaktadır/azalmaktadır.

Perakende ciro endeksi ile tüketici güven endeksi arasında ve dolar kuru ile tüketici güven endeksi arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tüketici güveni endeksinin diğer tüm değişkenler ile arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Matrisi

		PCE	TGE	Dolar kuru	Brüt kâr	Kâr marjı	Ciro
PCE	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	1					
	<i>Anlamlılık</i>						
TGE	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	-,451	1				
	<i>Anlamlılık</i>	,006					

Dolar kuru	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,874	,589	1		
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,000			
Brüt kâr	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,945	-,267	,792	1	
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,115	,000		
Kâr marjı	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,502	-,200	,389	,610	1
	<i>Anlamlılık</i>	,002	,242	,019	,000	
Ciro	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,934	-,231	,779	,960	,373
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,175	,000	,000	,025

4.2.Kısmi korelasyon analizi

Kısmi korelasyon analizi için ilk olarak değişkenlerin kodlaması yapılmıştır. Buna göre, brüt kâr: 1, perakende ciro endeksi: 2, tüketici güven endeksi: 3, dolar kuru: 4, kâr marjı:5, gerçekleştirilen ciro: 6 olarak kodlanarak kısmi korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Kısmi korelasyon analizine ait sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Kısmi Korelasyon Değerleri

Brüt Kar Sabit	Ciro Sabit	Dolar Kuru Sabit	PCE Sabit	TGE Sabit
$r_{23,1} : -,631$	$r_{23,6} : -,677$	$r_{12,4} : ,853$	$r_{61,2} : ,664$	$r_{42,3} : ,843$
$r_{43,1} : -,642$	$r_{24,6} : -,652$	$r_{62,4} : ,831$		$r_{62,3} : ,956$
$r_{42,1} : ,629$	$r_{43,6} : -,671$	$r_{61,4} : ,897$		$r_{64,3} : ,818$
$r_{56,1} : -,963$	$r_{51,6} : ,973$			$r_{61,3} : ,958$

Kısmi korelasyon analizinde ilk olarak firmada brüt karı kontrol altında tutularak PCE, TGE, dolar kuru, ciro ve kâr marjı değişkenleri arasındaki ilişkinin varlığı kısmi korelasyon analizi ile incelenmiştir. Brüt kar değişkeni kontrol altında tutulduğunda, TGE - PCE, Dolar kuru – PCE, Dolar kuru – TGE ve ciro - kar marjı değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Analiz sonucunda ciro ile kar marjı arasında $r = -,963$ değerinde negatif yönlü kuvvetli bir ilişki dikkatleri çekmektedir. Bu değer çoklu korelasyon analizi sonucunda ,373 iken brüt kar kontrol altında tutulduğunda -,963 olmuştur. Brüt karın, ciro ile kâr marjı arasında etkisi olduğu görülmektedir.

Gerçekleşen ciro sabit tutulduğunda, TGE ile PCE arasında anlamlı ve negatif yönlü, dolar kuru ile PCE arasında pozitif yönlü kuvvetli, dolar kuru ile TGE arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki tespit edilmiştir. Analize göre kâr marjı ile brüt kar arasında çok kuvvetli

pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Gerçekleşen ciro değişkeni sabit tutulduğunda, sonuçlar çoklu korelasyon analizine göre değerlerde düşüş olmuştur. Cironun, TGE - PCE, Dolar Kuru - PCE, Dolar Kuru - TGE, Kar Marjı - Brüt Kar ilişkileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Dolar kuru sabit tutularak gerçekleştirilen kısmi korelasyon sonucuna göre, brüt kar ile PCE arasında kuvvetli ve pozitif bir ilişki varlığı, ciro ile PCE endeksi arasında kuvvetli ve pozitif ilişki ve ciro ile brüt kar arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Dolar kurunun değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyini düşürdüğü görülmektedir.

Perakende ciro endeksi değişkeni sabit tutulduğunda, işletmede gerçekleşen ciro ile dolar kuru değişkeni arasında pozitif ve kuvvetli bir ilişki söz edilebilir. Çoklu korelasyon analizi sonucuna göre ciro ile brüt kar arasında $r = ,960$ değerinde çok kuvvetli bir ilişki mevcut iken, PCE kontrol altında alındığında ciro ile brüt kar arasındaki ilişkinin değeri düşmüş ve $r = ,664$ değerine düşmüştür. Bu sonuç PCE değerlerinin ciro ile brüt kar arasındaki ilişkinin büyük bir kısmını açıkladığını göstermektedir.

Tüketici güven endeksi sabit tutularak korelasyon analizi yapıldığında, dolar kuru ile PCE arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekleşen ciro değişkeninin ise kâr marjı hariç diğer değişkenler ile pozitif yönlü çok kuvvetli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. TGE değerleri kontrol altında tutulduğunda çoklu korelasyona göre kıyas yapılırsa, ciro - PCE, ciro - dolar kuru, ciro - brüt kar değişkenleri arasındaki ilişkilerde dikkate değer değişim yaşanmamıştır. TGE değerlerinin bu değişkenler üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Kâr marjı oranı sabit tutulup diğer değişkenler arasındaki kısmi korelasyonlar incelendiğinde, çoklu korelasyon analizi sonucuna benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kâr marjı oranının diğer değişkenler üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiş ve bu durum ayrıca tabloda gösterilmemiştir.

5. Sonuç

Perakende sektörü rekabetin yüksek olduğu sektörlerden biridir. Ekonomide yaşanan değişimlerden perakende sektörü doğrudan etkilenmektedir. Enflasyonun yükseldiği ekonomilerde tüketiciler harcamalarını kısıtlamaya gitmektedir ve bu durum perakende sektörünü doğrudan etkilemektedir. Tüm bu nedenlerle perakende sektörü firmalarının, dinamik piyasa koşullarına uyum sağlamak için inovasyon ve stratejik planlama yapmaları gerekiyor.

Bu amaçla da sektöre özgü detaylı makro ve mikro ekonomik analizlerin yapılmasına gerek duyulmaktadır.

Bu çalışmada perakende sektöründe faaliyet gösteren, sektörünün öncülerinden olan bir firmanın dalgalanma gösteren dolar kuru karşısında cirosundaki değişimlerin hangi yönde etkilendiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada ortaya konan sonuç perakende sektöründe hizmet gösteren diğer firmalara da genişletilebilir. Ayrıca dolar kuru dışındaki diğer önemli döviz kurları veya oluşturulacak bir döviz sepeti üzerinden satın alma gücü ve firma finansal metriklerinin analizleri gerçekleştirilebilir.

Analiz sonucunda firmanın gerçekleştirdiği ciro ile dolar kuru arasında kuvvetli bir ilişki olduğu görülmüştür. Eldeki verilerin analizine göre dolar kuru ile gerçekleşen ciro değerleri birlikte azalmakta veya yükselmektedir. Bu sonucu dolar kurunun artış veya azalışındaki etkinin firmadaki ürünlerin fiyatlarına yansımaktadır. Gelecekteki çalışmaların ciro - dolar kuru ilişkisinde satılan ürün adedini de analizlere dahil etmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

Dolar kurundaki dalgalanmalar ile TGE arasındaki negatif ilişki, tüketicilerin dolar kurundaki hareketliliğe göre tüketimlerini şekillendirdiği göstermektedir. Dolar kurunun 2018 yılı ortalarından sonra ani yükselişi tüketici güvenini de tam tersi düşürdüğü görülmektedir. Ayrıca dolar kurunun aynı dönemdeki yükselişi firmanın kar marjını aynı dönemde geriye çektiği, bunu da yapılan kampanyaların neticesinde gerçekleştiği söylenebilir.

Tüketicilerin güvenini yükseltmek, dolayısıyla tüketicileri harcamaya yönlendirmek için dolar kurunun kontrol altında tutulup dolar kurundaki dalgalanmaların en aza indirilmesi başta perakende sektörü olmak üzere ülke ekonomisi açısından faydalı olacaktır. Bunun sonucunda artan tüketim ile birlikte ekonominin büyüme trendine geçmesi beklenebilir. Son olarak perakende sektörünün büyümesi ve geleceği açısından makroekonomik belirsizliklerin ve döviz kuru dalgalanmalarının minimize edilmesi, sektördeki güvenin artmasına katkı sağlayacaktır (Kearney, 2023).

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederiz.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmış olup, yazarların katkı oranları eşittir.

Kaynakça

Akarsu, Y. & Alacahan, N. (2019). Döviz kuru riski ve Türkiye ekonomisi açısından değerlendirmesi. *Journal of Economics*, 6(1), 79-90.

Arı, A. (2010). Dalgalanma korkusu ve döviz kuru geçiş etkisi. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2832-2841.

Arıkbay, C. (1996). *Perakendecilikte gelişmeler ve yeni yaklaşımlar*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 572.

Aydın, L. (2006). Türkiye'de perakendecilik sektöründeki şirket birleşmeleri ve bir uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayhan, F. (2016). Döviz kuru oynaklığı, dış ticaret ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Balassa, B. & Samuelson, P. A. (1964). The purchasing power parity doctrine: A reappraisal. *Journal of Political Economy*, 72(6), 584–596.

Baldwin, R. & Krugman, P. (2004). Agglomeration, integration and tax harmonization. *European Economic Review*, 48(1), 1-23.

- Berg, N. & Schaffer, M. E. (2012). The effect of exchange rate volatility on fragmentation in global production networks: evidence from the retail sector. *Journal of International Economics*, 87(2), 278-287.
- Beyazgöl, M. & Karadeniz, E. (2019). Borsa İstanbul havayolu yolcu taşımacılığı şirketlerinin döviz kuru risklerinin incelenmesi. *Journal of Tourism and Resarch*, 5(2), 191-202.
- Bilgili, E. (1999). 1980 sonrası Türkiye ile belli başlı ticaret ortakları arasındaki döviz kurlarındaki değişimin analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 223-233.
- Campa, J. M. & Goldberg, L. S. (2005). Exchange rate pass-through into import prices. *The Review of Economics and Statistics*, 87(4), 679–690.
- Cushman, D. O. (1985). Real exchange rate risk, expectations, and the level of direct investment. *The Review of Economics and Statistics*, 67(2), 297-308.
- Darcan, D. (2000). Büyük ölçekli gıda mağazalarının (süpermarket ve hipermarketler) Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri: İzmir kenti için bir uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dornbusch, R. (1987). Exchange rates and prices. *American Economic Review*, 77(1), 93–106.
- Feenstra, R. C. & Taylor, A. M. (2014). *International economics*. Worth Publishers: New York.
- Fleming, J. M. (1962). Domestic financial policies under fixed and under floating exchange rates. *IMF Staff Papers*, 9, 369-379.

Gülşen, A. (2018). Perakende sektöründe tüketicilerin süt ve süt ürünleri grubundaki ambalajlı ürünler üzerine satınalma eğilimlerindeki marka algısının etkisinin ölçülmesine yönelik bir araştırma: İstanbul örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Golub, S. S. (2017). Exchange rate policy and inflation dynamics in developing countries. *Journal of Monetary Economics*, 90, 74-87.

Hooper, P. & Mann, C. L. (1989). Exchange rate pass-through in the United States. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1989(2), 297-330.

Hopoğlu, S. & Eryüzlü, H. (2019). Turist akışı, konaklama fiyatları ve döviz kurları: Türkiye için bir nedensellik analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 11-24.

Kearney (2023). *Kearney GRDI 2023, the 2023 global retail development index*. <https://www.kenney.com/industry/consumer-retail/global-retail-development-index> adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Kiptui, M., Ndolo, D. & Kaminchia, S. (2005). Exchange rate pass through: to what extend do exchange rate fluctuations affect import prices and inflation in Kenya? *Central Bank of Kenya, Working Paper*, No:1.

Krugman, P., Obstfeld, M. & Melitz, M. (2022). *International economics: theory and policy (12th Edition)*. Pearson: Essex.

Kutlu, S. & Yurttagüler İ. (2014). Türkiye’de reel döviz kurlarının uzun hafıza özellikleri: kesirli bütünleşme analizi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 373-389.

- Lane, P. R. & Milesi-Ferretti, G. M. (2007). The external wealth of nations Mark II: revised and extended estimates of foreign assets and liabilities: 1970–2004. *Journal of International Economics*, 73(2), 223-250.
- Lee, H. S. & Tan, M. (2019). Exchange rate and retail spending: evidence from cross-border shoppers. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 49, 312-321.
- Levy, M. & Lee, J. (2011). Exchange rate pass-through and retail pricing strategies. *Journal of International Economics*, 85(1), 34-53.
- Magee, S. P. (1973). Currency contracts, pass-through, and devaluation. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1973(1), 303–325.
- Marquez, J. (2002). Understanding the J-curve effect. *International Journal of Finance and Economics*, 7(2), 155-168.
- Melitz, M. J. & Redding, S. J. (2015). New trade models, new welfare implications. *American Economic Review*, 105(3), 1105-1146.
- Mundell, R.A. (1962). The appropriate use of monetary policy. *Journal of International Money and Finance*, 9, 70-77.
- Mundell, R. A. (1963). Capital mobility and stabilization policy under fixed and flexible exchange rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475–485.
- Obstfeld, M. & Rogoff, K. (1996). *Foundations of international macroeconomics*. MIT Press: Massachusetts.
- Rogoff, K. (1996). The purchasing power parity puzzle. *Journal of Economic Literature*, 34(2), 647-668.

Samuelson, P. & Nordhaus, W. (2009). *Economics. 19th Edition*. McGraw-Hill: New York.

Sarı, A. (2010). Döviz kuru oynaklığının ithalata etkileri: Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11, 31-44.

Sezgin, A. Ş. (2015). *Perakende sektörü*. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü, 1-48. Kasım 19, 2024 tarihinde https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/sr_01_perakende.pdf adresinden alındı

Taylor, J. B. (2000). Low inflation, pass-through, and the pricing power of firms. *European Economic Review*, 44(7), 1389-1408.

Tellis, G. J. & Gaeth, G. J. (1990). Best value, price-seekers, and price aversion: the impact of information and exchange rate on retail prices. *Journal of Marketing Research*, 27(1), 76-89.

Tunalı, H. & Özkan, İ.E. (2016). Türkiye’de tüketici güven endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkinin ampirik analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 54-67.

Tuncer, B. & Aydoğan, K. (2019). Yakıt maliyetlerinin taşınan hava kargo miktarı üzerine etkileri: 2007-2018 Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, BOR*, 143-158.

TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu (2019a). *Perakende satış endeksleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Perakende-Satis-Endeksleri-Subat-2023-49617> adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). *Satınalma gücü paritesi (SGP)*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-2022-49763>
adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Ülgen, Ö. (1999). Türk perakendecilik sektörünün senaryolar yardımıyla analizi.
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri
Enstitüsü, İstanbul.

Yüksekbilgili, Z. & Akduman, G. (2015). Perakende mağazacılık sektöründe satış personelinin
demografik özellikleri ve personel memnuniyeti ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler
Dergisi*, 14(52), 86-99.

Zulfigar, H. & Shah, S. (2004, Haziran). Exchange rate pass-through to domestic prices in
Pakistan. *State Bank of Pakistan Working Paper Series No:5*
<https://www.sbp.org.pk/repec/sbp/wpaper/wp05.pdf> adresinden 7 Haziran 2024
tarihinde alınmıştır.